

COVID-19 ile Geçen Bir Yıl

Dr. Özlem Ak [TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi

2019 yılının son günlerinde Çin, Dünya Sağlık Örgütüne (WHO) gizemli bir hastalığın varlığını bildirdi. Kısa bir süre sonra da bu hastalığa daha önce hiç görülmemiş bir koronavirüs türünün neden olduğu anlaşıldı ve 2020 yılı tarihe COVID-19 ile anılacak bir yıl olarak geçti. Tüm dünyayı etkisi altına alan ve ikinci yılına giren pandemi nasıl başladı, gelişti ve ilerledi bir göz atalım.

31 Aralık 2019

• Çin, WHO'ya Wuhan'daki nedeni bilinmeyen zatürree vakaları hakkında bilgi verdi. Vakalar ateş, kuru öksürük ve nefes darlığı gibi semptomlar gösteriyordu.

9 Ocak

• WHO zatürreenin nedeninin yeni bir koronavirüs olduğunu duyurdu.

10 Ocak

• Çinli bilim insanları yeni koronavirüsün genom dizisini ilk kez açıkladılar. Genom bilgisi Tüm Grip Verilerini Paylaşma Küresel Veritabanı'na (GISAID) yüklendi.
• Türkiye'de Sağlık Bakanlığı tarafından Koronavirüs Bilim Kurulu oluşturuldu.

13 Ocak

• WHO, Çin dışındaki ilk vakanın Tayland'da görüldüğünü açıkladı.

21 Ocak

• ABD ilk doğrulanmış COVID-19 vakasını duyurdu. Bu kişi yakın zaman önce Wuhan'dan Washington'a dönen bir ABD'liydi.

23 Ocak

• Wuhan'da, virüsün yayılmasını engellemek için şehre giriş ve çıkışlar yasaklandı.
• WHO Genel Direktörü, acil durum komitesinin önerisine rağmen salgının uluslararası ölçekte endişe verici bir halk sağlığı durumu olmadığını belirtti.

24 Ocak 2020

• Yakın zaman önce Wuhan'a seyahat edip Fransa'ya dönen kişiler arasında görülen üç vaka Avrupa'da kaydedilen ilk vakalar oldu.

25 Ocak

• Avustralya, Wuhan'dan gelen bir yolcunun testinin pozitif çıkmasının ardından kıtanın ilk vakasını açıkladı.

30 Ocak

• Bilim insanları, semptomlar ortaya çıkmadan önce enfekte bir kişiden virüsün bulaşabildiğini öne sürdü.
• Dünya çapında 200'den fazla ölü sayısı ve 9800'den fazla vakaya dayanarak WHO halk sağlığı acil durumu ilan etti.

3 Şubat

• Türkiye, Çin'den gelen tüm uçuşları durdurduğunu açıkladı.

11 Şubat

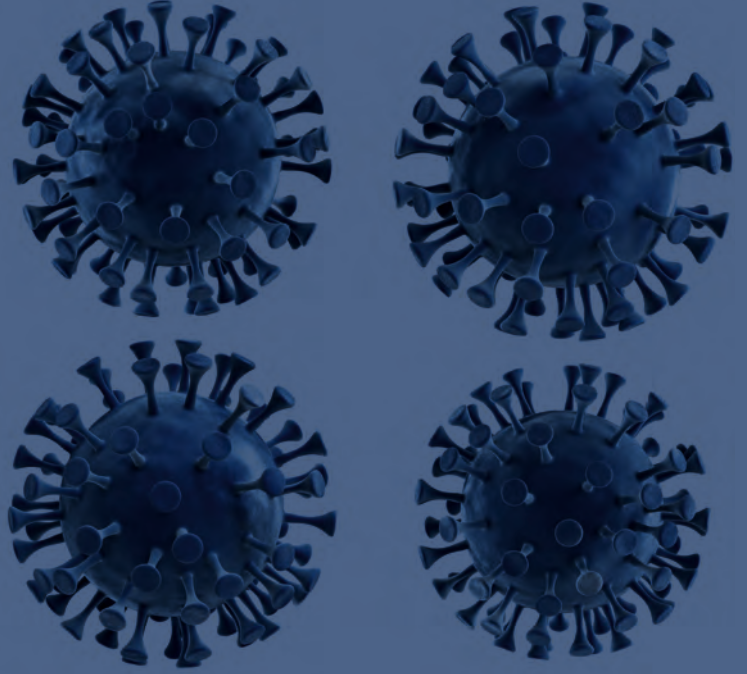
• Virüse SARS-CoV-2 adı verildi, neden olduğu hastalık da COVID-19 olarak adlandırıldı.

14 Şubat

• Mısır, Afrika'da kaydedilen ilk vakayı bildirdi.

15 Şubat

• Avrupa'da koronavirüs kaynaklı ilk ölüm Fransa'da gerçekleşti.

23 Şubat

- Türkiye ile İran arasındaki kara sınırı kapıları kapatıldı.

26 Şubat

- Brezilya, Güney Amerika'nın ilk vaka-sını bildirdi.

28 Şubat

- WHO, COVID-19 için "yüksek" küresel risk düzeyini, "çok yüksek" küresel risk düzeyi olarak değiştirdi.

11 Mart

- Avrupa seyahati sırasında virüse yakalanan bir Türk, Türkiye'nin ilk koronavirüs vakası olarak açıklandı.
- Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü tarafından Bilim Kurulu'nun hazırladığı COVID-19 Rehberi yayımlandı.
- Virüs en az 114 ülkeye yayıldı, 4.000'den fazla insanın ölümüne neden oldu ve yaklaşık 120.000 kişiyi enfekte etti.
- WHO COVID-19'u resmen pandemi olarak ilan etti.

13 Mart

- Avrupa, (Çin hariç) dünyanın geri kalanının toplamından daha fazla rapor edilen vaka ve ölümle pandeminin merkez üssü hâline geldi.

16 Mart

- ABD'de ve Çin'de COVID-19 aşı güvenlik testleri başladı.

17 Mart

- Komplo teorilerinin aksine, bir çalışma virüsün laboratuvar da üretilmediğini veya laboratuvar dan yayılmadığını doğruladı. Sonraki araştırmalar yarasanın en olası kaynak olduğunu öne sürdü.
- Türkiye Sağlık Bakanlığı tarafından ilk SARS-CoV-2 genom dizisi GISAID veri tabanına yüklendi.

18 Mart

- Türkiye'de koronavirüs kaynaklı ilk ölüm gerçekleşti ve toplam vaka sayısı 98 oldu.

23 Mart

- Türkiye'de televizyon ve internet ortamı aracılığıyla uzaktan eğitim ve öğretime başlandı.
- Türkiye Sağlık Bakanlığı tarafından paylaşılan ilk SARS-CoV-2 genom dizisi GISAID veri tabanı aracılığıyla açık erişime sunuldu.

26 Mart

- TÜBİTAK tarafından COVID-19 Türkiye Web Portalı açıldı.

27 Mart

- ABD 100.000'i aşan vaka sayısı ile pandeminin yeni merkez üssü hâline geldi.

28 Mart

- ABD Gıda ve İlaç Dairesi (FDA), hastanede yatan bazı hastaların tedavisinde kullanılmak üzere bir sıtma ilacı olan hidrosiklorokin için acil kullanım izni verdi.

31 Mart

- JAMA Ophthalmology'de yayımlanan bir rapor ile COVID-19'un göz yoluyla bulaşabildiği bulgusu duyuruldu.

2 Nisan

- WHO, semptom göstermeyen enfekte kişilerden de virüsün bulaşabildiğini bildirdi.
- Dünya çapındaki vaka sayısı 1 milyona ulaştı, 53.000'den fazla kişi hayatını kaybetti.
- COVID-19 Türkiye Platformu "Aşı ve İlaç Geliştirme Sanal Konferansı" yapıldı.

3 Nisan

- ABD Hastalık Kontrol ve Korunma Merkezi (CDC), virüsün havadan yayılabileceğine ve asemptomatik kişilerin bulaşıcı olduğuna dair artan kanıtlar nedeniyle insanların halka açık yerlerde maske takmalarını tavsiye etti.

20 Nisan

- T.C. Sağlık Bakanlığı ile T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının liderliğinde Biosys, ASELSAN, Baykar ve Arçelik şirketleri birlikte çalışarak yerli solunum cihazının seri üretimini gerçekleştirdi.

1 Mayıs

- Remdesivir isimli ilaç ağır COVID-19 hastalarında kullanılmak üzere acil FDA onayı aldı. Ancak ilacın etkinliği bilim insanlarınca sorgulanmaya devam etti.

13 Mayıs

- COVID-19 Türkiye Platformu tarafından "Türkiye'nin Tanı Gücü Sanal Konferansı" yapıldı.

14 Mayıs

- ABD, Ulusal Sağlık Enstitüsü (NIH), hidroksiklorokin için klinik bir araştırma yaptığını duyurdu.

22 Mayıs

- AstraZeneca ve Oxford Üniversitesi, aşı çalışmalarında Faz II insan denemelerini başlattı.

25 Mayıs

- WHO, güvenlikle ilgili endişeleri gerekçe göstererek hidroksiklorokin tedavisine ilişkin bir klinik denemeyi geçici olarak askıya aldı.

6 Haziran

Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu tarafından Beşerî Aşıların Klinik Dışı Değerlendirilmesine İlişkin Kılavuz yayımlandı.

8 Haziran

- Türkiye COVID-19 Platformu “Aşı ve İlaç Projeleri Değerlendirme Toplantısı” yapıldı.

9 Haziran

- WHO, COVID-19’un kalabalık kapalı alanlarda havadan taşınabileceğini ve virüsün asemptomatik kişiler tarafından yayılabileceğini duyurdu.

12 Haziran

- İstanbul Medipol Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Mustafa Güzel ve ekibi, COVID-19 tedavisinde kullanılan Favipiravir isimli ilacın yerli sentezini üretmeyi başardı.

15 Haziran

- FDA, hidroksiklorokin bir den fazla çalışmayla hiçbir yararı olmadığını gösterdikten sonra acil kullanım yetkisini iptal etti.

16 Haziran

- Bir steroid olan deksametazon, solunum desteğine ihtiyaç duyacak kadar hasta insanlar arasında COVID-19 ölümlerini azaltan ilk ilaç olarak kabul gördü.

25 Haziran

- Çin, nihai güvenlik ve etkinlik testi tamamlanmadan önce ordu tarafından kullanılacak bir aşının onayını aldı.

28 Haziran

- Dünya çapında 10 milyondan fazla insan virüse yakalandı ve 500.000’den fazla kişi öldü.

3 Temmuz

- Çin’de Sinovac Biotech şirketi, inaktif SARS-CoV-2 formundan yapılan CoronaVac adlı bir aşı için Faz III denemelerini başlattı.

10 Temmuz

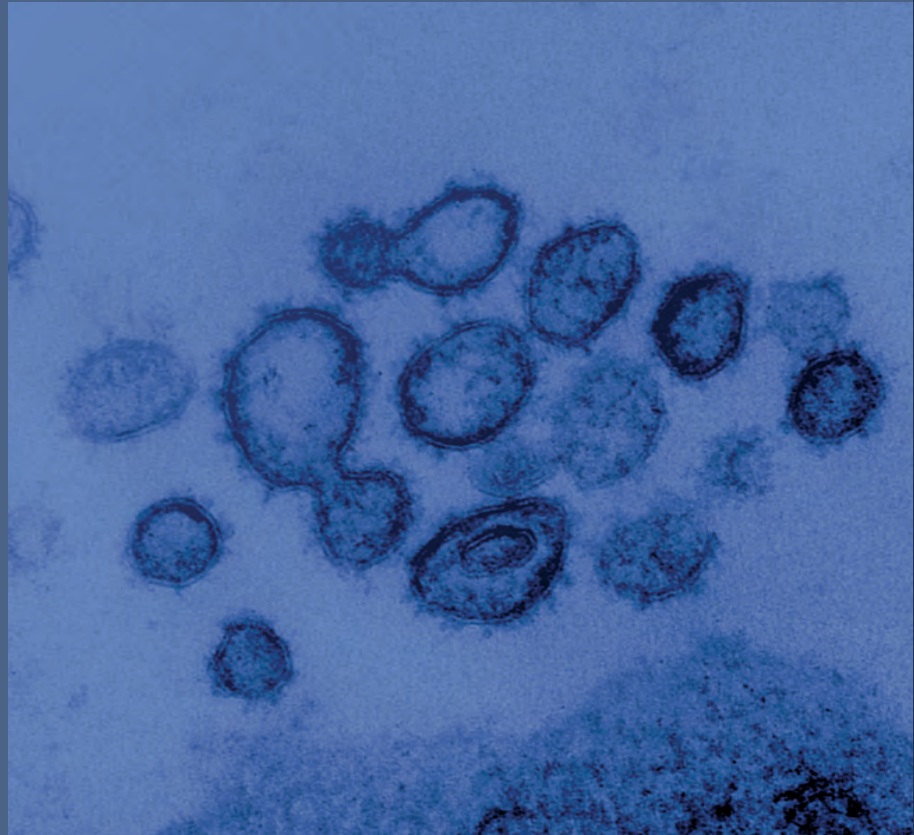
- Remdesivir’in üreticisi Gilead Sciences, ilacın COVID-19’dan ölüm riskini azalttığını iddia etti.

14 Temmuz

- Moderna şirketinin COVID-19 aşısının Faz I denemelerinden elde edilen veriler bağışıklık tepkisi oluşturduğunu gösterdi.
- Doç. Dr. Mustafa Güzel’in liderliğindeki ekip tarafından geliştirilen Favipiravir isimli ilacın yerli sentezi Sağlık Bakanlığı’ndan ruhsat aldı.

23 Temmuz

- *New England Journal of Medicine*’da yayınlanan bir araştırma COVID-19 enfeksiyonu geçirdikten 3 ay sonra antikor seviyelerinin düştüğünü gösterdi.
- Bazı araştırmacılar, SARS-CoV-2 üzerindeki diken proteinlerinin farklı konumlarını hedefleyen çeşitli antikorların bulunduğu bir antikor karışımı tasarladıklarını açıkladı.

27 Temmuz

- Moderna, Faz III aşı denemelerine başladı. Aynı gün, Alman şirketi BioNTech, Pfizer ile ortaklaşa olarak Faz II aşı denemelerini başlattı.

11 Ağustos

- Rusya, COVID-19'a karşı kullanılmak üzere Sputnik V adlı bir aşığı onaylayan ilk ülke oldu.

23 Ağustos

- FDA, enfeksiyonu geçiren ve iyileşen kişilerden alınan ve hastanede yatan hastaları tedavi etmek için başvurulmuş konvalesan plazma için acil kullanım izni verdi.

24 Ağustos

- JAMA'da yayınlanan bir araştırma, remdesivir verilen katılımcı grubu ile kontrol grubu arasında oksijen takviyesi veya hastanede kalış süresi açısından önemli bir fark olmadığını gösterdi.

25 Ağustos

- SARS-CoV-2 ile yeniden enfekte olan bir kişinin açıklanmasından sonra bağışıklığın ne kadar süreceği konusunda endişeler arttı.

3 Eylül

- Üç çalışmadan elde edilen sonuçlar, sistemik kortikosteroid kullanımı sayesinde, normal bakım veya plaseboya kıyasla COVID-19 tanısıyla hastaneye yatırılan bireylerde ölüm riskinin üçte bir oranında azaltılabileceğini gösterdi.
- Sanofi ve GlaxoSmithKline protein bazlı aşılarının klinik denemesini başlattı.

4 Eylül

- Rusya'daki araştırmacılar *The Lancet*'de Sputnik V'in bağışıklık tepkisi sağladığını iddia eden bir çalışma yayınladılar. Ancak ülke dışındaki araştırmacılar çalışma verilerinin geçerliliğine şüphe ile yaklaştı.

6 Eylül

- Oxford AstraZeneca aşı denemeleri, güvenlik endişeleri nedeniyle askıya alındı.

14 Eylül

- Pfizer ve BioNTech COVID-19 aşılarının Faz III denemesi için başlangıçta 30.000 olarak düşünülen katılımcı sayısını %50 artırarak 44.000'e çıkaracaklarını duyurdu.
- AstraZeneca Faz III denemesini askıya aldıktan sonra NIH, olumsuz reaksiyonla ilgili bir soruşturma başlattığını duyurdu.

21 Eylül

- Johnson & Johnson, tek dozluk aşılarının büyük ölçekli klinik denemesine başladı.

23 Eylül

- Houston Methodist Hastanesinde yürütülen bir araştırma, son hasta örneklerinin büyük bir bölümünde daha bulaşıcı bir COVID-19 türü buldu. Virüsün daha fazla hücreye bağlanmasına ve enfekte olmasına izin veren bir mutasyon geçirdiğini duyurdular.

28 Eylül

- Dünya çapında COVID-19 kaynaklı can kaybı 1 milyonu geçti.

19 Ekim

• Johns Hopkins Üniversitesinden elde edilen veriler, COVID-19 vakalarının dünya çapında 40 milyonu aştığını gösterdi.

11 Ekim

• Johnson & Johnson deneme çalışmalarındaki bir katılımcıda ortaya çıkan ve açıklanamayan bir rahatsızlık nedeniyle aşı denemelerini durdurdu.

22 Ekim

• Remdesivir, COVID-19'u tedavi etmek için tam FDA onayı alan ilk ilaç oldu.

23 Ekim

• AstraZeneca ve Johnson & Johnson, COVID-19 aşı denemelerine yeniden başladıklarını duyurdu.

5 Kasım

• Tamamen yerli ve milli olarak Erciyes Üniversitesi Aşı Araştırma ve Geliştirme Uygulama ve Araştırma Merkezinde (ERAGEM) COVID-19'a karşı geliştirilen ve Sağlık Bakanlığı tarafından desteklenen inaktif aşı adayının AR-GE çalışmaları tamamlandı. İnaktif aşı adayının etik kurul izni ve Sağlık Bakanlığından alınan onayların ardından Erciyes Üniversitesi İyi Klinik Uygulama ve Araştırma Merkezinde (İKUM) ilk dozu bir gönüllüye uygulanarak Faz I çalışmalarına başlandı.

9 Kasım

• Pfizer ve BioNTech, geliştirdikleri aşının %90 etkili olduğunu açıkladı.
• FDA, Eli Lilly'nin monoklonal antikor tedavisi için acil kullanım izni verdi. Laboratuvarı üretilen antikorlar, yeni enfekte olmuş kişilerde virüs seviyelerini düşürebiliyor ve hastaneye yatışı önleyebiliyor.

16 Kasım

• Moderna, geliştirdikleri aşının %95 etkili olduğunu açıkladı.

18 Kasım

• Yaklaşık 44.000 kişilik bir denemenin sonuçları, Pfizer ve BioNTech'in COVID-19 aşısının %95 etkili olduğunu gösterdi.

20 Kasım

• Pfizer ve BioNTech, aşılarının acil kullanım izni için FDA'ya başvuru yaptı.

23 Kasım

• AstraZeneca geliştirdiği aşının iki defa uygulanarak (ilkinde yarım doz, en az bir ay sonra gerçekleştirilen ikincisinde ise tam doz) yaklaşık %90 etkili olabildiğini açıkladı.

2 Aralık

• İngiltere Pfizer ve BioNTech aşısına acil kullanım için onay verdi.

10 Aralık

• Bağımsız danışma komitesi, Pfizer'in COVID-19 aşısına FDA tarafından acil kullanım izni verilmesini önerdi.
• Tüm dünyada vaka sayı 69 milyonu, ölüm sayısı da 1,5 milyonu geçti.

11 Aralık

- Sağlık Bakanı Dr. Fahrettin Koca ülkemizde COVID-19'a karşı 16 ayrı aşı çalışması yürütüldüğünü, yerli aşı adayları içinde inaktif, mRNA, vektör ve "virüse benzer parçacık" aşıları bulunduğunu, üç aşı adayının klinik aşamaya geldiğini, bir aşının da Faz I çalışmasının tamamlanmak üzere olduğunu duyurdu.
- Pfizer ve BioNTech tarafından geliştirilen COVID-19 aşısına FDA acil kullanım onayı verdi.

13 Aralık

- Pfizer ve BioNTech tarafından geliştirilen COVID-19 aşısına CDC onay verdi.

17 Aralık

- Sanayi ve Teknoloji Bakanı Mustafa Varank'ın katılımıyla, TÜBİTAK Başkanı Prof. Dr. Hasan Mandal'ın yönetiminde ve COVID-19 Türkiye Platformu'nun koordinasyonunda düzenlenen "Aşı ve İlaç Geliştirme Sanal Konferansına" katılan bilim insanları araştırmalarındaki aşı ve tedavi odaklı gelişmeleri paylaştılar.
- Türkiye'nin 50 milyon adet sipariş ettiği Çin menşeli koronavirüs aşısı CoronaVac'ın ilk dozunun 23 Aralık'ta sağlık çalışanlarına uygulanacağı açıklandı.

18 Aralık

- FDA'nın danışma kurulu, Moderna'nın geliştirdiği COVID-19 aşısının güvenli olduğunu açıklayarak aşının acil durumda kullanılmasına onay verilmesini tavsiye etti.

19 Aralık

- FDA Moderna'nın geliştirdiği COVID-19 aşısının kullanımını onayladı. Pfizer ve BioNTech aşısından sonra onay alan ikinci aşı oldu. ■

20 Aralık

- İngiltere'de yeni bir koronavirüs mutasyonu tespit edildi. Virüsün mutasyon nedeniyle daha hızlı yayıldığına dair endişeler var. Türkiye, Hollanda ve Fransa dâhil birçok ülke İngiltere'den seyahatleri yasakladı.

Sevgili okurlarımız, dergimizin matbaa sürecini başlatacağımızdan zaman çizelgesini 20 Aralık'ta sonlandırmak zorunda kaldık. İlerleyen sayılarda COVID-19'a karşı geliştirilen aşı ve ilaç çalışmalarını sizler için ele almaya devam edeceğiz.

Kaynaklar

- <https://www.sciencenews.org/article/coronavirus-covid19-pandemic-timeline-events>
<https://www.ecdc.europa.eu/en/covid-19/timeline-ecdc-response>
<https://www.ajmc.com/view/a-timeline-of-covid19-developments-in-2020>
<https://www.discovermagazine.com/health/the-pandemic-put-science-in-the-spotlight>
https://titck.gov.tr/storage/Archive/2020/announcement/BeerAlarnKlinikDDeerlendirilmesinelikinKlavuz_8b89348c-f0f0-45d4-b4d3-ab98b40fde0a.pdf
<https://www.erciyes.edu.tr/Duyuru-Haber/Universitemizde-Covid-19-Karsi-Gelistirilen-ERUCOV-VAC-Asi-Adayinin-II/16070>
<https://www.medipol.edu.tr/haberler/doc-dr-guzel-covid-19a-karsi-ilk-yerli-sentez-ilaci-uretti>
https://kovkom.klu.edu.tr/dosyalar/birimler/kovkom/dosyalar/dosya_ve_belgeler/saglik_bakanligi/covid-19_rehberiv5-25subat2020.pdf